

Ю. Древаль О. Шароватова (Харків, УКРАЇНА)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

*Національний університет цивільного захисту України,
61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94; drevaly@ukr.net, sharovatova.elen@ukr.net*

Наука у загальному розумінні – це одна з форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу; система знань про закономірності розвитку природи і суспільства та способи впливу на оточуючий світ. На основі наукових досліджень розробляються чітко виважені та обґрунтовані заходи із вдосконалення певної частки суспільних відносин, а також створюються та забезпечуються умови для підготовки високоосвічених та інтелектуально розвинутих фахівців, спроможних ефективно вирішувати важливі науково-технічні проблеми сьогодення та забезпечувати подальший розвиток певної наукової галузі. Усе це стосується і сфери охорони праці, яка в сукупності нормативно-правових засад та практичних заходів покликана забезпечувати безпечні умови праці.

При обранні та уточненні перспективних методів дослідження в окресленій сфері соціально-трудових відносин слід також виходити із сучасних тенденцій у сферах виробничих та соціально-трудових відносин (ускладнення виробництва, розвитку нових технологій, загострення демографічних відносин, кліматичних змін, появи різнобічних форм зайнятості та організації праці тощо). З часом з'являються нові виклики та загрози, які потребують не лише оперативного реагування, але і скрупульозного дослідження та належного нормативно-правового регулювання з метою стабільного розвитку суспільних відносин та забезпечення безпеки людини як найвищої соціальної цінності. На окрему увагу заслуговує і необхідність протидії пандемії COVID-19, руйнівні наслідки якої для безпеки і здоров'я громадян та для сучасних суспільних відносин в цілому свідчать про небачену раніше загрозу планетарного масштабу.

До того ж, науковий аналіз виробничого травматизму та професійних захворювань дозволяє не лише виявити причини нещасних випадків, але і визначити закономірності їх виникнення. Водночас мають враховуватися і поява та розвиток нових технологій, а також сучасні тенденції у сферах виробничих та соціально-трудових відносин. На основі такої інформації і розробляються заходи та засоби вдосконалення працевохоронної діяльності.

За таких умов створюються і умови для отримання наукового знання, тобто специфічного виду знання, що задовольняє вимогам методології, визначеності, доведеності, системності, можливості перевірки, корисності, відкритості до критики, здатності до зміни та поліпшення тощо. Також відомо, що наукове знання вирізняється складністю структури та функцій, способів його отримання, обґрунтування та використання.

Слід звернути увагу і на безпосередній зв'язок між наукою та інноваціями: результати фундаментальних досліджень стають основою для прикладної творчості та різноманітних розробок, результати яких, у свою чергу, виступають базою для інновацій, що виходять на різні ринки та призводять до підвищення продуктивності виробництва, а разом з цим – до нових можливостей забезпечення безпеки і здоров'я працівників.

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про охорону праці», фундаментальні та прикладні наукові дослідження з проблем охорони праці, ідентифікації професійної небезпечності організуються в межах загальнодержавної та інших програм з цих питань і проводяться науково-дослідними інститутами, проектно-конструкторськими установами та організаціями, вищими навчальними закладами та фахівцями.

Важливою у даному разі є проблема критеріїв оцінювання наукових праць і творів, в яких предметом дослідження визнається охорона праці. Розроблення новітніх методик вимірювання критеріїв ефективності наукових досліджень є вкрай важливою справою, оскільки забезпечує можливість вирішення досить складної для нашого суспільства проблеми дієвого адміністративного управління науковою діяльністю, що має ув'язувати інтереси суспільства з його науковою складовою.

Також відомо, що сучасний розвиток наукових підходів до вирішення проблеми критеріїв наукової діяльності відбувається в гармонійній єдності розроблення так званих технократичних (зазвичай, суто кількісних) параметрів методик дослідження, а також змістових характеристик наукових здобутків (останні, власне, якраз і стосуються якості наукової продукції).

При цьому слід виділити декілька рівнів оцінювання: наукової системи країни як цілого (як правило, засобом зіставлень між окремими країнами та глобальними регіонами за різними показниками), наукових організацій та наукових колективів, а також окремих науковців.

На сьогодні вже підтвердили власну ефективність такі міжнародні наукометричні бази, як Scopus та Web of Science. Водночас ми погоджуємося з позицією, яку чітко висловив та обґрунтував М. Мchedlov-Петросян, що будь-які науково метричні бази не можуть належним чином врегулювати такі проблеми, як етика авторства (зрозуміло, що тут на перший план виходять такі моральні категорії, як добросовісність проведення досліджень, чесність представлення результатів, а також їх завершеність), етика співавторства, етика рецензування, етика спілкування з редакціями, етика цитування, насамкінець – етика оцінювання результативності наукових працівників (як слушно відзначає автор, на перший погляд, найбільш простим критерієм є кількість публікацій, проте при цьому слід враховувати й «інший бік медалі»: якою є користь від цих публікацій?..) [1, с. 81-84].

З урахуванням зазначеного слід звернути увагу на правило «вибору переможців» (picking winners), яке все частіше визначається в якості одного з факторів публічного регулювання та організації наукового процесу. Застосування цього правила передбачає виділення окремих суб'єктів наукової творчості, яким надаються спеціальні заходи підтримки. Ця практика так званого м'якого регулювання чи відповідна селективна політика вже знайшла підтримку у контексті промислової політики (додатково з цього приводу див.: [2]).

Таке правило, очевидно, має апробуватися і в наукових дослідженнях у сфері охорони праці. Дійсно, одним з принципів сучасного публічного управління сферою наукових досліджень є відмова від всеосяжного адміністрування, а також гармонійне поєднання розпорядчо-виконавчої діяльності, організації, координації, контролю та реордінації (зворотного впливу організацій та учасників відповідного процесу). До кола суб'єктів, які правомочні «обирати переможців» та разом з цим забезпечувати удосконалення наукових досліджень у сфері охорони праці можна віднести інституції та структури, які зазначені у ст. 37 Закону України «Про охорону праці».

При цьому слід взяти до відома і те, що інститут охорони праці відзначається чіткими міждисциплінарними та міжгалузевими характеристиками (додатково про напрацювання з окресленої проблематики див.: [3]). Дійсно, визнаючи комплексний характер інституту охорони праці як складової частини трудового права, слід вказати і на те, що працезохоронною політикою опікуються й представники інших наукових галузей. У цьому сенсі пророчим виглядає зауваження А. Мордахаєва, яке було висловлене ще у 1980-ті рр., що охорона праці як наука знаходиться на межі різних наукових напрямів і тому її кордони не завжди можуть бути чітко визначені [4, с. 12].

Наукові дослідження у сфері охорони праці мають зосереджуватися на вирішенні складних проблем сучасного суспільного та соціально-економічного розвитку. При цьому слід обов'язково враховувати, що сучасності властиве як стрімке примноження різноманітних викликів та загроз безпеці працівників (зокрема, небачені раніше масштаби неформальної праці та руйнівні наслідки пандемії COVID-19), так і поява нових можливостей для розроблення заходів та засобів удосконалення працезохоронної діяльності (зокрема, поява нових технологій та можливості повноцінного використання інформаційного ресурсу). У цьому сенсі непересічне значення має відводитися управлінським заходам з метою організації та упорядкування наукових досліджень (за нашою оцінкою, у даному відношенні предметом посиленої уваги має стати концепція «picking winners»). Для оцінювання ж значущості та ефективності напрацювань на тему охорони праці важливими мають стати і здобутки тих наукових галузей, предметне поле яких охоплює і сферу безпеки та здоров'я працівників. Це, наприклад, наукова галузь трудового права та права соціального забезпечення, а також низка технічних наук.

Список використаних джерел

[1]. Мчедлов-Петросян Н. О. *Этический аспект научных публикаций в условиях информационного взрыва (опыт химика)*. Вісник Національної академії наук України. 2014. № 8. С. 77-87.

[2]. Mulatu, A. *On the concept of 'competitiveness' and its usefulness for policy*. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2016. № 36. P. 50-62.

[3]. Древаль Ю.Д., Бригада О.В., Малько О.Д. *Охрана праці як соціальний феномен і комплексний міждисциплінарний інститут*. *International scientific and practical conference «Legal sciences: research and European innovations»: conference proceedings, April 23–24, 2021*. Czestochowa: «Baltija Publishing», 2021. 320 p. P. 104-106.

[3]. Мордахаев А.А. *Охрана труда. История, теория, практика*. Львов: Вища шк., 1984. 140 с.